

Templari

vitezovi legendi i povijesti

O malo kome se napisalo toliko knjiga, ispričalo toliko mitova, pokušalo dešifrirati toliko tajni i misterija, ali i napravilo toliko "hladnih" znanstvenih analiza kao o templarima. I dan danas golicaju maštu na stotine istraživača, povjesničara, zagovornika urota i vječnih tražitelja Svetoga Grala. Među svima njima kao grom iz vedra neba odjeknula je vijest da su u tajnim vatikanskim arhivima otkriveni novi spisi o templarima. Tko su oni uistinu bili i kakve su tragove ostavili u Hrvatskoj, za madeIN je istražio doktor Ivan Tanta

Prema dokumentu "Pergament iz Chinona", papa Klement V još je davne 1312. oslobodio Templare optužbe za herezu. Izgubljeni dokument slučajno je pronašla talijanska znanstvenica Barbara Frale 2001. u tajnom vatikanskom arhivu. Prema najavama iz sjedišta rimskog biskupa, ovaj će dokument o njihovoj apsolutiji od strane pape Klementa V biti službeno objavljen prvi put nakon gotovo 700 godina od nastanka te će uz to biti objavljen procesni spis suđenja templarima. Publikacija pod naslovom "Processus contra Templarios" bit će izdana u samo 799 primjeraka.

"Senzacionalni dokument zapisnik je saslušanja Velikog meštra i Generalnog kaptola te drugih visokih vitezova templarskog reda koje su proveli papini izaslanici u dvorcu Chinon na rijeci Loire, gdje su čelni ljudi templara bili zatočeni, gotovo deset godina prije negoli su pogubljeni", kaže dr. Frale.

Cijela priča oko vitezova templara, njihova reda i uspona počinje daleke 1118. kada su red utemeljili Hugo de Payens, čiji spomenik i dan danas stoji pored kraljevske palače u Bruxellesu, i Gottfried od St. Omera te još sedam vitezova iz Francuske kako bi osigurali hodočasnike u Svetoj zemlji i branili sveta mjesta od saracenskih nevjernika. Već u to doba njihova "brojnost" dovodi u sumnju njihovu djelatnost - devetorica konjanika trebaju štititi tisuće hodočasnika?! Sjedište budućeg reda koji se punim imenom nazvao Red siromašnih vitezova Krista i Salomonova hrama nalazilo se prvobitno pokraj mjesta gdje je nekad stajao židovski hram, Templum Salomonis, po čemu je red dobio ime, točnije u hramskim štalama.

1129. uz pomoć Sv. Bernarda katolička crkva priznaje i potvrđuje red koji iznimno brzo jača. Kako je u Palestini rastao vojni pritisak Saracena, templari su već u 12. stoljeću svoje sjedište premjestili prvo na Cipar, a zatim u Francusku i počeli osnivati podružnice - kuće po cijeloj Europi. Prve početke bankarstva u obliku svojevrsnih čekova, odnosno danas uvriježenih kreditnih kartica, iz razdoblja križarskih ratova i razvoja "hodočasničkog turizma" razvijali su vrlo vješto i, u kombinaciji s feudalnim poklonima i znanjima što su ih preuzimali od Saracena u vrijeme kada nisu ratovali, postaju vrlo moćni. Kod njih se zadužuju gotovo svi kraljevi i plemstvo tog doba, a bili su i vrlo cijenjeni kao financijski savjetnici na dvorovima.

Takvim aktivnostima, osim što su imali vrlo veliku moć, stekli su i brojne neprijatelje. Počinje ih se optuživati za razvrat i krivovjerstvo i, kako te optužbe postaju sve ozbiljnije, počinju i progoni templara, najžešće od strane francuskog kralja Filipa IV koji je bio njihov veliki dužnik. Sukob Filipa i templara ili, kako bismo to danas u Hrvatskoj rekli, dužnika i kamatarata, završio je u ožujku 1314. kad je na tihom vatri i polagano spaljen posljednji veliki meštar templara, Jacques DeMolay, na adu Ille de la Cite tik do katedrale Notre Dame u Parizu. 1312. papa Klement V ukida red templara. Njihova imanja u Francuskoj konfiscira francuski kralj, a u drugim zemljama njihova imanja po papinskoj odluci dobivaju uglavnom ivanovci i vitezovi od Malte.

Pergament iz Chinona potječe upravo iz 1312. i, kako kaže talijanski znanstvenik Franco Cardini, dokazuje da je papa Klement V, doduše, ukinuo templare, ali ih nije osudio za herezu, nego im je još tada dao apsolutiju.

Templari u svojim odorama

U Hrvatsku je Red siromašnih vitezova Krista i Salomonova hrama stigao u 12. st. na poziv bosanskog bana Boriča, dakle poslije Drugog, a prije Trećeg križarskog rata. Ustroj templara činili su vojni dio reda, koji se dijelio na vitezove opremljene kao oklopno konjaništvo i drugi dio koji su činili pripadnici nižih društvenih slojeva i sačinjavali su laku konjicu, te na služeću braću koja su se dijelila na ekonomne - oni su se brinuli o upravljanju imovinom reda, i na svećenike, koji su skrbrili za duhovne potrebe pripadnika reda. Oko 1165., u vrijeme kralja Stjepana III, templari u Hrvatskoj dobivaju svoj prvi posjed - Zdjelu na padinama Bilogore. Ubrzo su i od rimskoga pape dobili samostan Vrana gdje su osnovali sjedište svog preceptorata koji je obuhvaćao posjede u Ravnim kotarima. U narodu su prozvani hramovnicima ili božjacima, pa otud i toponim Božjakovina pokraj Zagreba. Od kralja Bele III dobili su Senj gdje je uz Pakoštane bila još jedna od njihovih luka i preceptorat. Hrvatska se templarska pokrajina prozvala Vranski priorat, a uskoro su templari u Hrvatskoj stekli velike posjede i osnovali mnogo samostana (Zagreb, Sv. Martin-Božjakovina, Gore, Dubica, Bela kod Ivanca, Pakrac, Vaška, Našice itd). Sagradili su velik broj crkava i širili kršćansku uljudbu, a ugled im je rastao. Upravljali su Požeškom i Virovitičkom županijom, a koji put i cijelom Hrvatskom. Borili su se protiv Tatara na rijeci Saju (1240.) tako hrabro da je, navodno, njihova četa ondje izginula do posljednjega vojnika. Vitezovi hrama u Hrvatskoj su imali zadaću čuvanja vodenih i kopnenih hodočasničkih puteva prema Jeruzalemu. Prema legendi, ispod zidina Vrane i danas je sakriveno templarsko blago: zlatna kočija. JNA je čak namjeravala istražiti to područje ne bi li našla štogod vrijedno, ali spriječio ih je rat. No, unatoč tome, legenda o templarskom bla-

Prve početke bankarstva u obliku svojevrsnih čekova, odnosno danas uvriježenih kreditnih kartica, izmislili su upravo templari

TEMPLARSKO BLAGO

Prema legendi, ispod zidina Vrane i danas je sakriveno templarsko blago: zlatna kočija. JNA je čak namjeravala istražiti to područje ne bi li našla štogod vrijedno, ali u tome ju je spriječio rat

gu zauvijek je ostala legenda jer njihovo zlato nikad nije nađeno. Štoviše, vjerojatno je da nikad i neće biti jer je pojam vrijednosti bitno evoluirao pa je vrijednost srednjeg vijeka drukčija nego vrijednost suvremenog čovjeka. Legenda je vjerojatno proizašla iz činjenice da je u Vrani bila riznica iz darovnice i krunidbe kralja Zvonimira, ali i mnoge crkvene dragocjenosti. Vrana je postala najpoznatija u vrijeme Ivanovaca, reda u koji su prešli mnogi templari nakon ukinuća njihova reda u Hrvatskoj.

Nakon što su ukinuti kao red, templarski posjedi prešli su u ruke Ivanovaca koji su osnovali moćan vranski priorat. U Hrvatskoj su, zanimljivo, templari nakon ukinuća svoga reda mogli birati u kojem će redu dalje nastaviti raditi. Oni koji nisu željeli mijenjati red bili su smješteni u domusu na Novoj Vesi u Zagrebu gdje su u tišini svojevrstnog samostana živjeli do smrti. U Hrvatskoj, naime, nije bilo bjesomučnih progona templara kao što je to bio slučaj u Francuskoj. Od 1650. godine čast vranskog priora ima prepošt zagrebačkoga Kaptola. Vrana je pripadala templarima oko 150 godina.

Zbog malog broja sačuvanih povijesnih izvora o templarima u Hrvatskoj teško je točno utvrditi kako je taj red bio organizacijski raspoređen po Hrvatskoj. Zna se da su pod magistra, kao glavar u jednoj državi ili pokrajini, potpadali preceptorati (zapovjednici) preceptorata (zapovjedništava), tj. teritorijalnih jedinica. Zanimljiv je i podatak o rasprostranjenosti i gustoći templarskih sjedišta: u Europi je bilo, zajedno s Hrvatskom, oko devet tisuća njihovih komanderija ili preceptorata. Templarskih građevina ili njihovih ostataka ima razmjerno malo i u zapadnoj Europi, ali ipak toliko da su istraživači mogli utvrditi osnovne karakteristike sjedišta templara.

Sjedište komanderije (preceptorata) je majur, to jest skupina gospodarskih zgrada na posjedu koji im je davao najsigurniji i najvažniji prihod: žito, vino, ulje, stoku i ovčju vunu. Gospodarska sjedišta templara bila su slična opatijama cistercita, reda kojemu su templari srodni, odnosno iz kojeg dolazi i jedan od njihovih utemeljitelja Sv. Bernard. Najčešće je bila riječ o velikom četverokutno ograđenom dvorištu, s kapelom na južnoj strani, stambenom zgradom na sjevernoj i sa stajama koje su osobito važne - templari su uzgajali konje kako bi bili pokretni s obzirom na svoju osnovnu djelatnost, šticeenje hodočasnika i njihovih puteva u Svetu zemlju. Katkad je takav kompleks imao četverokutnu kulu u jednom uglu, a u većini preceptorata protezao se njihov poljoprivredni nad fortifikacijskim karakterom.

U zemljama zapadne Europe templari se po svojim građevinama očituju kao miroljubivi poljoprivrednici zauzeti obradom zemlje. U Svetoj zemlji i na Pirinejskom poluotoku, gdje su se borili protiv Saracena, građevine odaju njihov borbeni značaj. U središnjoj Italiji miješaju se tako obrambene i poljoprivredne oznake. U Hrvatskoj je pak bila riječ, kao i u zemljama zapadne Europe, o poljoprivrednicima pa tek potom ratnicima.

9000 preceptorata u Europi

Zbog malog broja sačuvanih povijesnih izvora o templarima u Hrvatskoj teško je točno utvrditi kako je taj red bio organizacijski raspoređen po Hrvatskoj. Zna se da su pod magistra, kao glavar u jednoj državi ili pokrajini, potpadali preceptorati (zapovjednici) preceptorata (zapovjedništava), tj. teritorijalnih jedinica.

Zanimljiv je i podatak o rasprostranjenosti i gustoći templarskih sjedišta: u Europi je bilo, zajedno s Hrvatskom, oko devet tisuća njihovih komanderija ili preceptorata. Templarskih građevina ili njihovih ostataka ima razmjerno malo i u zapadnoj Europi, ali ipak toliko da su istraživači mogli utvrditi osnovne karakteristike sjedišta templara.

No, bez obzira na to kakvo je templarsko sjedište, u svakom je bila kapela ili crkva. Već je 1139. papa Inocent II dopustio templarima da za svoje potrebe podižu kapele u kojima su božju službu obavljali templarski svećenici i koji nisu potpadali pod upravnu vlast mjesnih biskupa. Papa Aleksandar III 1172. štoviše objavljuje: "Svećenike reda podčinjam jedinoj vlasti velikog magistra, a svoje bogomolje može graditi red u svakom svom području bez ičije dozvole." Preceptorat Zablaće bio je zapravo ratna luka vranskih templara, smještena kod Pakoššana. Ta je luka služila kao prihvatilište dijela hodočasnika na putu u Svetu zemlju koji su nakon obilaska Rima kao jednog od svetih mjesta prelazili preko Jadrana i iskrcavali se u Zablaću, potom nastavljali put prema Vrani, odnosno hospiciju koji je za bolesne bio na brdu Sv. Petra u Bojišću. Vrana je, naime, od samog početka imala praktičnu svrhu, a to je bila svježa hrana kojom je trebalo opskrbljivati hodočasnike. Jezero bogato ribom i rodna zemlja bili su idealna kombinacija za hodočasnički centar na putu prema Jeruzalemu. Templarski put za hodočasnike s kontinenta vodio je od velebitskih prijevoja preko Dubokoga dola na prijelaz preko Zrmanje kod današnjeg Kaštela Žegarskog i dalje do već spomenutog lokaliteta Bojišće, između Benkovca i Kule Atlagića. Prema nekim pretpostavkama, templari su povezani i s crkvom Sv. Duha na Asseriji, današnjem Podgradu, a u današnjem Tinju nalazilo se i sudište u kojem su hramovnici rješavali sporove s okolnim samostanima i feudalcima. Templarima je pripadala i utvrda na rtu Ljubljana kod Ljupča, nešto prije kanala koji povezuje otok Pag i kopno, odnosno blizu današnjeg paškog mosta koji je, osim što je obavljao vojnu zadaću, vjerojatno služio i za duhovni mir i povlačenje onim pripadnicima reda koji su željeli duhovne vježbe.

Templarski put vodio je Bukovicom, Ravnim kotarima i priobaljem te morskim putovima više od jednoga stoljeća. Mnogi domaći ljudi također su se pridruživali redu, o čemu svjedoče i imena upravitelja domusa u Vrani od kojih nam je do danas ostalo poznato njih šest: Gualterio, Vitalino,

BROJNI NEPRIJATELJI

Osim što su imali iznimno veliku moć, stekli su i brojne neprijatelje. S vremenom su ih optuživali za razvrat i krivovjerstvo i, kako te optužbe postaju sve ozbiljnije, počinju i progoni templara, najžešće od strane francuskog kralja Filipa IV koji je bio njihov veliki dužnik

Cernolo de Botono, Desa Spignaroli Zadrani, Madije Paleolog i Mirko de Grubonja.

Uz Zablacé, templari su u Hrvatskoj vladali i sljedećim preceptoratima koji su imali cilj, osim avangarde i regarde, biti i bočno osiguranje puteva kojima su se kretali hodočasnici: Glogovnica pokraj Križevaca (Glogovnicu su dobili od zagrebačkog biskupa, prodana između 1170. i 1175.), Gora (na Baniji) - postojala je u vrijeme Bele III, Senj (dobili su ga od kralja Bele III 1183., a Andrija II dao im je Gacku u zaleđu Senja kao zahvalu za templarsku pomoć u njegovu križarskom pohodu 1217. godine), preceptorat Sveti Martin u Dugom Selu te posjed Božjakovina, kraj Zagreba. Zemlju sv. Martina dobili su od kralja Andrije II nešto prije 1209. godine kao nadzornu postaju panskkih puteva prema istoku i zapadu. Postoji legenda da je kaštel Božjakovina bio povezan podzemnim hodnikom

s crkvom Sv. Brcka u Brekovljanima i crkvom Sv. Martina u Prozorju.

Kada govorimo o templarima u Slavoniji, treba znati da je srednjovjekovni pojam Slavonije bio nešto drukčiji od današnjeg poimanja istoimenog geografskog područja. Iako se ovim pojmom barata već od najranijeg srednjovjekovlja, koncentrirat ću se na nešto kasnije razdoblje, odnosno vrijeme vladavine hrvatskog kralja Kolomana (1226.-1241.) koji u povelji izdanoj hrvatskim templarima izričito naglašava da je "Slavonija" istovjetna s kraljevstvom Hrvatske i Dalmacije. A kada se Koloman spremao na križarski pohod protiv krivovjeraca (patarena) u Bosni i Zahumlju (današnjoj Hercegovini), papa Grgur IX u pismu od 14. listopada 1234. hrabri ga da snažno navali na te "krajeve Slavonije".

Posjed pak Našice templarima su darovali ban Jula i njegova žena Jelena. Jula je banovao između 1221. i 1230. godine. U današnjoj Požeškoj županiji bile su zemlje Ljesnica i Račešća koje su templarima potvrđene 1210. godine, 1250. spominju se šume na Papuku, iznad Kaptola i Kutjeva. 1287. templari su dobili i posjed Berzeniche (Breznica, nedaleko od Pleternice). Srednjovjekovna Dubica, južno od Save, današnja Bosanska Dubica, bila je templarski posjed koji je dobiven u zamjenu za Senj od potoka Mješanice na zapadu, do hrpta Kozare na jugu, potoka Rakovice i Vojskove (pritoke Save) na istoku i dobar dio Posavine. Zdelju su templari dobili od bosanskog bana Borića koji se spominje u dokumentima od 1154. do 1163. - Zdelja je na sjeverozapadnim izdancima Bilogore, uz potok Zdelju, južno od Podravskog sela Virja.

1230. godine, zamjenom zemlje sa zagrebačkim biskupom, templari su stekli zemlju Ras(s)echa. Ta zemlja odgovara selu Nova Rača, zapadno od Bjelovara, gdje su templari sagradili crkvu Uznesenja Blažene Djevice Marije 1312. godine i iz tog vremena u crkvi je sačuvana gotička sakristija. Sveti Petar od Brade, jugoistočno od Splita, templari su pak dobili od Petra Strezija. Ban Opoj, župan i ban Slavonije, 1236. sagradio je grad Opoj nedaleko od Rasinje, koji je kasnije darovao templarima za spasenje svoje duše.

Biskup Prodan je bio zagrebački biskup od 1170. do 1175. godine. Kraj Zagreba, gdje je sada Nova Ves, sagradio je braći templarima samostan i crkvu. U Istri su templari pak

U Hrvatsku su templari stigli u 12. stoljeću na poziv bosanskog bana Borića, dakle u razdoblju poslije Drugog, a prije Trećeg križarskog rata. U Hrvatskoj nije bilo bjesomučnih progona templara kao što je to bio slučaj u Francuskoj

posjedovali crkvu sv. Marije koja je i danas u Vižinadi. Crkva je smještena na mjesnom groblju Vižinade nazvanom Božje polje, upravo po templarima, odnosno božjacima. Kako su templari prije svega bili ratnici, svi njihovi preceptorati i posjedi, a poglavito crkve, bili su i svojevrsni strateški objekti. To je najbolje vidljivo i dan danas kada za vedra dana sa zagrebačkoga Mirogoja u smjeru istoka možemo na izbočenim brežuljcima vidjeti nekoliko crkva: Cerje, Prozorje, Kloštar Ivanić, Križ, a od Prozorja prema sjeveroistoku Brckovljane, Vrbovec, Gradec. Zaključak se nameće, dakako, sam po sebi - te crkve nisu služile samo za bogoštovlje, nego i za strateške svrhe kao promatračnice koje su vatrom trebale javiti dolazak neprijatelja. Na brdu Prozorju, sjeverno od Dugog Sela, već oko 1200. godine podignuta je crkva Svetog Martina po kojoj se šira okolica već tada zove posjed ili gospoštija Svetog Martina, dio danas poznatiji kao Martinbreg. Malo je dokumenata sačuvano o životu i djelovanju templara u samostanu Svetog Martina. Poznata su imena samo triju samostanskih poglavara: Benvenut iz 1277., a Vilim i Andrija spominju se u ispravi iz 1311. Stanovnici templarske gospoštije Svetog Martina bili su podijeljeni u četiri skupine: predijalce, jobagione, kmetove i serve. Predijalci su dobivali od gospoštije posjed, predij za sebe i svoje nasljednike, a obvezivali su se na plaćanje novčane daće i obavljanje neke službe, npr. da će služiti kao konjanici, u gospoštijskoj četi ili banderiju. Jobagioni su dobivali manje posjede, imali su više obveza, čuvali su i popravljali vlastelinski dvor, odnosno templarski samostan. Kmetovi su davali vlasniku gospoštije razne daće, od kojih je najteža bila tlaka, tj. besplatno težačenje. Na području gospoštije Svetog Martina u XIII. stoljeću bilo je i stanovnika

Ratnici ili poljoprivrednici?

U zemljama zapadne Europe templari se po svojim građevinama očituju kao miroljubivi poljoprivrednici. U Svetoj zemlji i na Pirinejskom poluotoku, gdje su se borili protiv Saracena, građevine odaju njihov borbeni značaj. U Hrvatskoj je pak bila riječ, kao i u zemljama zapadne Europe, o poljoprivrednicima pa tek potom ratnicima.

No, bez obzira na to kakvo je templarsko sjedište, u svakom je bila kapela ili crkva. Već je 1139. papa Inocent II dopustio templarima da za svoje potrebe podižu kapele u kojima su Božju službu obavljali templarski svećenici i koji nisu potpadali pod upravnu vlast mjesnih biskupa. Papa Aleksandar III 1172. objavljuje: "Svećenike reda podčinjam jedinjoj vlasti velikog magistra, a svoje bogomolje može graditi red u svakom svom području bez ičije dozvole."

koji se zovu servi (sluge), koji su neslobodni i mogli su biti i prodani. Sačuvana je isprava zagrebačkog Kaptola od 15. travnja 1288. kojom se svjedoči da je templarski jobagion Đuro iz gospoštije Svetog Martina prodao zagrebačkom biskupu Timoteju (1263-1287.) četiri serva za 25 zagrebačkih penza. Bila je to obitelj od četiri člana. Muž se zvao Pezk, žena mu Paula, a djeca Wlkek i Martin. Novac je u ime biskupa isplatio biskupov izaslanik magister Drisa. U ispravi od 1. kolovoza 1311. spominje se u gospoštiji Svetog Martina templarski predijalac znakovita imena, Paris. On je primio predijalni posjed od Vilima, templarskog samostanskog poglavara-preceptora. Kad je poslije njega postao samostanski i gospoštijski poglavar Andrija (preceptor sancti Martini domus milicie Templi), Paris je 1. VIII. 1311. potvrdio darovnicu svoga prethodnika Vilima. U toj se ispravi župan Paris hvali kao čovjek zaslužan za samostan Sv. Martina, zato je postao njegov predijalac te on i njegovi nasljednici imaju pravo slobodno raspolagati prihodima predijalnog posjeda, ali su dužni 26. rujna svake godine davati samostanu po jednu marku kao svoje feudalnom zemaljskom gospodaru. Stanje templarskih ostataka u Hrvatskoj danas je različito. Čvrsti zidovi grada na Vrani što su ga poslije templara koristili ivanovci stoje i danas, premda oštećeni zubom vremena. Predromanička crkva Sv. Petra na Bojišću nedavno je potpuno obnovljena iako se o kasnijoj templarskoj fazi toga mjesta malo zna, dok su u Podgrađu u tijeku arheološka istraživanja, a crkva Sv. Duha je obnovljena nakon uništenja u Domovinskom ratu. U samostanu Sv. Krševana stoljećima se čuvalo templarsko blago iz domusa na Vrani koje je, međutim, kad je radena detaljna inventarizacija u 17. stoljeću - netragom nestalo. Kontinentalni dio templarskih posjeda također je uglavnom uništen ili teško dostupan, osim posjeda Bela koji još odolijeva zubu vremena. Legendarni vitezovi u svojem su posjedu imali veći dio Hrvatske, no unatoč tome legenda je jedno, a činjenice nešto sasvim drugo jer, kako smo imali prilike pročitati, riječ je o robovlasnicima koji su bili nepismeni, a koji osim legendi o blagu i pokojeg praute-meljenja vezanog za gospodarstvo nisu ostavili ništa. Možda je blago doista i postojalo, ali u njima i njihovu vjerovanju u lik Bafometa koji su štovali. Ako se to ime premetne u hebrejsko pismo, Bafomet postaje Sophia ili, u prijevodu, mudrost, a blago onome koga je mudrost pozvala da ga vodi, pa makar i po širokim poljanama legendi i pučkih vjerovanja.